

**РОЗДІЛ 1 «ТРУДОВЕ ПРАВО» ТА «ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»**

УДК 349.2

DOI: 10.32751/2617-5967-2024-02-01

Барсук М. А.*кандидатка юридичних наук,
суддя Північного апеляційного господарського суду***СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СУДДІВ В ЧЕХІЇ ТА ПОЛЬЩІ ПІД ЧАС ТА У
ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВІДРЯДЖЕННЯМ**

Стаття присвячена аналізу правового регулювання соціального захисту суддів у Чеській Республіці та Республіці Польща під час та у зв'язку із їх відрядженням. Розглядаються основні соціальні ризики, з якими наразі стикаються судді, та їхній вплив на соціальну безпеку. Зроблено акцент на забезпеченні належних умов праці та проживання суддів під час відряджень, а також на правових механізмах, що гарантують їх соціальну безпеку. У статті констатується відсутність єдиного наднаціонального акту Європейського Союзу, який би врегулював соціальний захист суддів під час відряджень, що робить актуальним аналіз правового регулювання у конкретних державах-членах ЄС. Досліджуються переваги та недоліки підходів Чехії та Польщі до соціального захисту суддів, зокрема у сфері житлового забезпечення, компенсації транспортних витрат та добових виплат. Зокрема, у Чехії соціальний захист суддів під час та у зв'язку із відрядженням забезпечується шляхом гарантування здійснення суддями таких прав: право на житлове забезпечення в місці розташування суду, до якого суддя був тимчасово направлений; право судді на компенсацію за користування неслужбовим дорожнім транспортним засобом для проїзду від місця проживання до суду, до якого він був тимчасово приписаний, і назад, якщо є згода; право на відшкодування підтверджених витрат на проїзд від місця. Натомість, у Польщі соціальний захист суддів під час та у зв'язку із відрядженням забезпечується шляхом гарантування здійснення суддями наступних прав: право на безкоштовне проживання у місці відрядження в умовах, що відповідають займаній посаді, або на відшкодування витрат на проживання в місці відрядження; право на відшкодування витрат на перший проїзд від місця постійного проживання до місця відрядження, відшкодування витрат на останній проїзд від місця відрядження до місця постійного проживання та відшкодування витрат на проїзд; право на отримання одноразової допомоги на покриття витрат на проїзд у місцевому транспорті; право на отримання добових виплат за відрядження, що призначаються судді для покриття ним витрат на харчування та інші дрібні витрати, які він може зазнати у відрядженні; право на відшкодування витрат на використання у службових цілях транспортних засобів; право на відшкодування витрат на щоденний проїзд до місця виконання роботи у відрядженні. У висновках узагальнюються результати наукової розвідки.

Ключові слова: *відрядження, європеїзація законодавства, соціальна безпека, соціальна держава, суддя, судовий захист.*

The article analyzes the legal regulation of social protection for judges in the Czech

Republic and the Republic of Poland during and in connection with their secondment. The article examines the main social risks faced by judges and their impact on social security. It places an emphasis on ensuring proper working and living conditions for judges during their secondment, as well as on the legal mechanisms that guarantee their social security. The article notes the absence of a single supranational act within the European Union that regulates the social protection of judges during secondment, underscoring the relevance of analyzing legal regulation in specific EU member states. The article explores the advantages and disadvantages of the approaches taken by the Czech Republic and Poland regarding the social protection of judges, particularly in the fields of housing, transportation cost compensation, and daily allowances. In the Czech Republic, social protection of judges during and in connection with a secondment is ensured through several guaranteed rights. Judges have the right to housing at the location of the court to which they are temporarily sent. They are also entitled to compensation for using a non-official road vehicle for travel from their place of residence to the temporarily assigned court and back, provided there is consent. Additionally, judges have the right to reimbursement of confirmed travel expenses from their place of residence. In Poland, social protection of judges during and in connection with a secondment is ensured through the guarantee of several rights. Judges have the right to free accommodation at the place of secondment, in conditions appropriate to the position held, or to reimbursement for living expenses there. They are entitled to reimbursement of expenses for the first trip from their place of permanent residence to the place of secondment, as well as for the last trip back to the place of permanent residence, including reimbursement of other travel expenses. Additionally, judges receive a one-time benefit to cover the cost of local transport. They also have the right to daily allowances for secondment, which cover expenses for food and other minor costs incurred during the secondment. Furthermore, judges can claim reimbursement for using vehicles for business purposes and for daily travel to the place of secondment. The conclusions of the article summarize the results of the scientific research, highlighting the effectiveness of these measures in ensuring the welfare and efficiency of judges on secondment.

Keywords: *Europeanization of legislation, judge, judicial protection, secondment, social security, welfare state.*

Постановка питання. Основою розвитку сучасної правової, демократичної та соціальної держави є незалежний суд, а забезпечення незалежності суддів, зокрема через гарантії їх соціальної безпеки, є ключовим елементом. Вказане зумовлено тим, що судді відіграють критичну роль у забезпеченні верховенства права, захисті основних прав людини та сприянні виконанню обов'язків суб'єктами права, включаючи державу. Таким чином, їх професійна діяльність пов'язана з різними типами соціальних ризиків, основними типами яких є наступні: по-перше, загальні ризиками, що є характерними для всіх громадян; по-друге, спеціальні ризики, притаманні працівникам у цілому, з урахуванням специфіки сфери праці та зайнятості; по-третє, особливі ризики, що характерні для окремих груп населення, таких як жінки та особи з інвалідністю, що можуть бути суддями; по-четверте, специфічні ризики, пов'язані безпосередньо з виконанням суддями їхніх процесуальних та позапроцесуальних обов'язків, а також ризиками, пов'язаними зі спробами інших гілок влади посягати на судову владу в умовах дисбалансу публічної влади в державі.

Досліджуючи комплекс соціальних ризиків, що впливають на суддів, можна дійти висновку про їх негативний вплив на рівень соціальної безпеки таких працівників, які зумовлюють їх стан соціальної вразливості. Саме тому ці ризики повинні враховуватися у

всіх аспектах соціального захисту, особливо у трудо-правовій та житлово-побутовій сферах захисту суддів. Особливо актуальним є питання забезпечення соціальної безпеки суддів під час відряджень та у зв'язку з ними, що поєднує в собі як трудо-правовий, так і житлово-побутовий напрямки соціального захисту суддів. При цьому, враховуючи той факт, що в Україні триває процес становлення сучасної доктрини соціального захисту суддів, вбачається потреба розглянути окреслену проблему в контексті європейського досвіду (головним чином, досвіду Чехії та Польщі) правового регулювання соціального захисту суддів під час (у зв'язку) їх відрядження. Відповідний контекст наукової розвідки аргументований тим фактом, що у світлі процесів поглибленої євроінтеграції України з'явилась потреба в оновленні національного законодавства для приведення його у відповідність зі стандартами та принципами європейського права шляхом європеїзації.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Питання соціального захисту суддів в Чехії та Польщі під час та у зв'язку із відрядженням ще не були предметом дослідження, хоча проблематика правового регулювання соціального захисту суддів та ін. держслужбовців в державах-членах ЄС вже у тій чи іншій мірі розкривались багатьма українськими дослідниками та вченими, серед яких: В.О. Гаврилюк [1], В.О. Журавель [2], М.І. Іншин [3], О.В. Карпушова [4], В.В. Лемак [5], К.Б. Пусан [6], О.А. Трюхан [7] та ін. науковці. Наукові напрацювання цих та ін. учених сприятимуть поглибленому розумінню чинного законодавства Чехії та Польщі у частині нормування соціального захисту суддів під час та у зв'язку із відрядженням.

Отже, **метою** статті є з'ясування особливостей соціального захисту суддів в Чехії та Польщі під час та у зв'язку із їх відрядженням. Досягнення цієї мети передбачає: 1) окреслити соціально правове значення соціального захисту суддів під час та у зв'язку із їх відрядженням в контексті трудо-правового та житлово-побутового напрямів соціального захисту суддів; 2) аналіз чинного законодавства Чехії та Польщі на предмет особливостей нормативно-правового забезпечення соціального захисту суддів під час та у зв'язку із їх відрядженням; 3) узагальнення результатів наукової розвідки.

Виклад основного матеріалу. Зв'язок між соціальним захистом суддів і забезпеченням їхніх трудових і житлово-побутових прав визнається у всіх державах-членах Європейського Союзу. Вказаний стан справ є цілком природним, адже забезпечення таких прав дозволяє суддям виконувати свої обов'язки без страху та загроз, з впевненістю у своєму майбутньому. Зокрема, належне забезпечення суддів житлом (надання службового житла чи готельного номеру, допомога у придбанні власного житла) та задоволення пов'язаних з цим потреб (ремонт, модернізація житла тощо) може захистити їх від неправомірного впливу, сприяючи створенню умов для виконання ними обов'язків на основі принципів неупередженості та добросовісності. Крім того, забезпечення можливості реалізувати зазначені права також забезпечує баланс між роботою та особистим життям судді, оскільки судді повинні працювати в умовах дотримання стандартів гідної праці, а також проживати в гідному житті, розташоване у населеному пункті, де розташований суд, в якому вони працюють. Таким чином, забезпечення суддів гідними умовами праці та гідним житлом поблизу місця роботи є не лише питанням зручності, а й умовою доступності суддів та ефективного функціонування системи правосуддя.

Крім того, слід враховувати й те, що судді, як й інші працівники, в сучасних умовах можуть стикатися з високим рівнем стресу через виконання посадових обов'язків, особливо через напружену та надмірно інтенсивну роботу. Це, у свою чергу, може призводити до

виникнення та розвитку різних психологічних проблем. Ризики посилюються у випадках, коли умови праці характеризуються конфліктами (зокрема з керівництвом, колегами, клієнтами) на робочому місці, що свідчить про відсутність здорового психологічного клімату. При цьому низький рівень задоволеності роботою, спричинений дисбалансом між робочим часом і особистим життям, також підвищує ці ризики. Додатково, працівники можуть стикатися з дискримінацією за різними ознаками (статтю, расою, віком, інвалідністю тощо), що порушує їхні права та обмежує можливості для кар'єрного зростання. Слід наголосити й на тому, що судді, аналогічно іншим працівникам, можуть зіштовхуватись із ризиками, пов'язаними з недотриманням принципу гармонійної стабільності трудових відносин (прикладом цьому є судово-правова криза в Угорщині та Польщі, які спостерігалась в останні роки), через що вони можуть бути несправедливо звільнені або позбавлені роботи з необґрунтованих причин.

Враховуючи викладене слід зауважити, що з комплексом особливих соціальних ризиків суддя може зіштовхуватись саме під час та у зв'язку із відрядженням, адже трудові та житлово-побутові права судді у відрядженні повинні особливим чином забезпечуватись. Ігнорування цього обов'язку державою призводитиме до виникнення множини соціальних ризиків, які можуть поставити суддю в критичний стан соціальної небезпеки.

Аналізуючи правовий режим соціального захисту суддів під час та у зв'язку із відрядженням в ЄС, можемо дійти висновку, що він є особливим режимом реалізації трудово-правового статусу судді, котрий позначається на його стані соціальної безпеки, яка потребує захисту в межах житлово-побутового та трудо-правового напрямку соціального захисту суддів. Важливо зазначити, що такий захист у державах-членах ЄС застосовується на загальних засадах, враховуючи специфіку роботи судді. Яскравим прикладом цього є Чеська Республіка. У частинах 3 і 4 параграфу 68 Закону Чеської Республіки «Про суди, суддів, мирових суддів і державне управління судами» 2002 року № 6 встановлено, що суддя, який тимчасово відряджений до іншого суду (або до міністерства чи Юридичної академії), має на час відрядження певні права, що забезпечують його соціальну безпеку. До таких прав суддів слід віднести наступні їх права під час та у зв'язку із відрядженням:

1) право на житлове забезпечення в місці розташування суду, до якого він був тимчасово направлений. Отже, в Чехії кожен суддя має право на забезпечення належним житлом за рахунок держави у місці розташування суду, до якого він тимчасово відряджений. Це право виникає лише у випадках, коли від судді не можна законно вимагати щоденних поїздок з місця його проживання для виконання своїх обов'язків у цьому суді;

2) право судді на компенсацію за користування неслужбовим дорожнім транспортним засобом для проїзду від місця проживання до суду, до якого він був тимчасово приписаний, і назад, якщо є згода. Розмір такої компенсації регулюється нормами законодавства, які регулюють оплату праці за використання автомобільного транспорту під час відрядження працівників у трудових відносинах;

3) право на відшкодування підтверджених витрат на проїзд від місця його проживання до суду, до якого він був тимчасово призначений, і назад, якщо він не має права на відшкодування за проїзд, який здійснюється у вказаних вище обставинах.

Схожим чином це питання врегульовується також у Польщі. У параграфах 6–6b ст. 77 Закону Республіки Польща «Про систему загальних судів» 2001 року [8], а також у пар. 2 Постанови міністра праці та соціальної політики Республіки Польща від 29 січня 2013 року [9], зазначається, що у разі коли суддя відряджається на виконання суддівської

та іншої роботи в іншу місцевість (також за кордон держави), віддалену від його постійного проживання, відряджений суддя на період весь час відрядження, як працівник у відрядженні, має право на: суми компенсації усіх незручностей, пов'язаних з відрядженням за межі постійного місця виконання службових обов'язків, а саме:

1) право на безкоштовне проживання у місці відрядження в умовах, що відповідають займаній посаді, або на відшкодування витрат на проживання в місці відрядження (відповідні пільги та виплати згідно пар. 6а ст. 77 Закону Республіки Польща «Про систему загальних судів» не гарантуються судді у випадках, коли відстань від місця постійного проживання відрядженого судді до місця відрядження не перевищує 60 км), а саме у одній із таких форм:

а) відшкодування фактично понесених витрат, а саме у розмірі, зазначеному в рахунку-фактурі. У цьому контексті слід мати на увазі, що до таких витрат належать: збори за багаж; проїзд платними дорогами та автомагістралями; паркування в зоні платного паркування; плата за паркувальні місця; інші необхідні витрати, безпосередньо пов'язані з внутрішніми чи закордонними поїздками [9].

б) виплата місячної одноразової допомоги у розмірі, що не перевищує 78% бази для визначення посадового окладу судді;

2) право на відшкодування витрат (якщо вони пов'язані із відрядженням понад 60 км від місця постійного проживання у сенсі пар. 6а ст. 77 Закону Республіки Польща «Про систему загальних судів») на перший проїзд від місця постійного проживання до місця відрядження, відшкодування витрат на останній проїзд від місця відрядження до місця постійного проживання та відшкодування витрат на проїзд, здійснений не частіше одного разу на тиждень до місця постійного проживання і назад на умовах, визначених нормативно-правовими актами, виданими на підставі пар. 2 ст. 775 Кодексу законів про працю Республіки Польща [10];

3) право на отримання одноразової допомоги на покриття витрат на проїзд у місцевому транспорті, передбачена положеннями Постанови міністра праці та соціальної політики Республіки Польща від 29 січня 2013 року;

4) право на отримання добових виплат за відрядження, що призначаються судді для покриття ним витрат на харчування та інші дрібні витрати, які він може зазнати у відрядженні. У відповідності до частин 1 і 2 пар. 7 Розпорядження міністра праці та соціальної політики Республіки Польща від 29 січня 2013 року [9] розмір добових виплат під час внутрішньої подорожі 45 злотих на кожен день подорожі. Добові нараховуються за час від початку внутрішньої поїздки (від'їзду) до повернення (прибуття) після виконання службового завдання таким чином:

а) якщо поїздка триває не більше 24 годин і становить: менше 8 годин – право на отримання добових виплат відсутнє; від 8 до 12 годин – для покриття 50% раціону; більше 12 годин – оплачується повний обсяг раціону;

б) якщо поїздка триває більше 24 годин, то за кожен добу оплачується судді нараховуються добові виплати у повному розмірі, а за неповну, але розпочату добу: до 8 годин – для покриття 50% раціону; більше 8 годин – оплачується повний обсяг раціону судді.

Слід мати на увазі, що в ч. 3 пар. 7 Розпорядженні міністра праці та соціальної політики Республіки Польща від 29 січня 2013 року право судді на отримання добових виплат за відрядження не виникає тоді, коли відсутні відповідні соціальні ризики,

пов'язанні із харчуванням судді. Так це право не може виникнути у разі, коли: по-перше, суддя відряджається до місця постійного чи тимчасового проживання працівника та у суміжних випадках; по-друге, судді надається безкоштовне повне харчування. У разі ж, коли безкоштовне харчування (зокрема, коли це входить до послуг готелю, в якому розміщується відряджений суддя) є неповним, то недостатня частина харчування судді компенсується частиною добових виплат за відрядження, а саме, виходячи із того, що обсяг повного раціону судді, який повинна забезпечити під час його відрядження держава, зменшується на вартість наданого безкоштовного харчування, припускаючи, що кожен прийом їжі становить відповідно: сніданок – 25% раціону; обід – 50% раціону; вечеря – 25% раціону;

5) право на відшкодування витрат на використання у службових цілях транспортних засобів, які належать працівникові, що врегульовано у Розпорядженні Міністра інфраструктури від 25 березня 2002 року про умови визначення та порядок відшкодування витрат на використання у службових цілях легкових автомобілів, мотоциклів і мопедів, що не належать роботодавцю [11], з урахуванням Розпорядження Міністра інфраструктури від 22 грудня 2022 року [12];

б) право на відшкодування витрат на щоденний проїзд до місця виконання роботи у відрядженні. У відповідності до пар. 6b ст. 77 Закону Республіки Польща «Про систему загальних судів» 2001 року відшкодування здійснюється у сумі, що не перевищує еквівалент проїзду залізницею або іншим транспортним засобом громадського транспорту, беручи до уваги пільгу, на яку має право уповноважений суддя на даний вид транспорту, незалежно від причини, з якої надається така пільга [8].

Висновки. Узагальнюючи викладене в статті зазначимо, що соціальний захист суддів під час та у зв'язку із їх відрядженням є важливим елементом їхньої незалежності та самостійності. Належне нормативно-правове забезпечення соціального захисту суддів під час та у зв'язку із їх відрядженням формує умови для виконання ними професійних обов'язків без страху перед можливими негативними наслідками, пов'язаними з соціальними ризиками. При цьому слід зауважити, що на рівні ЄС по сьогодні не прийнято наднаціонального акту, який би врегулював різні аспекти забезпечення соціальної безпеки суддів під час та у зв'язку із їх відрядженням. Відтак, перспективи та потенціал європеїзації відповідного українського правового режиму соціального захисту суддів під час та у зв'язку із їх відрядженням щоразу слід аналізувати, приймаючи до уваги особливості правового регулювання соціального захисту в різних державах-членах ЄС. Так, аналіз законодавства Чехії та Польщі в цій частині демонструє, що обидві країни ЄС забезпечують соціальний захист суддів під час відряджень, проте підходи у них до нормативно-правового забезпечення такого стану суддів дещо відрізняються. При цьому слід констатувати також і певні норми законодавства цих держав, які є не завжди достатніми для повноцінного забезпечення умов соціальної безпеки суддів під час відряджень. Зокрема, у Чехії право на житлове забезпечення у суддів в розглядуваному контексті виникає лише у випадках, коли щоденне повернення до постійного місця проживання є неможливим або нераціональним, що може обмежувати можливості суддів. Більш юридично визначеним це правило окреслюється польським нормотворцем, яким встановлюється правило, за яким відшкодування витрат на проживання та деякі інші компенсації надаються лише у випадках, коли відстань до місця відрядження перевищує 60 км.

СПТСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврилюк В.О. Досвід Чехії щодо правового регулювання соціального захисту працівників публічної служби: напрями запозичення у національне соціальне законодавство. *Соціальне право*. 2020. № 4. С. 54-60.
2. Журавель В.О. Європейський досвід щодо правового регулювання соціального захисту працівників судової системи. *Юридична наука*. 2020. № 6 (108). С. 314-321.
3. Іншин М.І. Забезпечення соціальних прав суддів як передумова їх соціальної безпеки. *Юридична наука*. 2020. № 2 (104). С. 535-543.
4. Карпушова О.В. Правове регулювання трудових відносин із суддями у Чеській Республіці. *Соціальне право*. 2019. № 4. С. 28-33.
5. Лемак В.В. Правова реформа в Чехії і Словаччині в умовах постсоціалістичної модернізації: теоретичні і практичні проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2003. 415 с.
6. Пусан К.Б. Адаптація національного законодавства України у сфері праці суддів до законодавства Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2015. 217 с.
7. Трюхан О.А. До питання реалізації права громадян України на трудову діяльність за кордоном: теоретико-правовий аспект. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття*: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.): у 2 т. Одеса: ВД «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 541-545.
8. Prawo o ustroju sądów powszechnych: Ustawa z dnia 27.07.2001 (wersja od 09.08.2023). URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-o-ustroju-sadow-powszechnych-16909701> (дата звернення: 11.08.2023).
9. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29.01.2013 w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2013. Poz 167. S. 1-9.
10. Kodeks pracy: Ustawa z dnia 26.06.1974. (wersja od 29.05.2023). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19740240141/U/D19740141Lj.pdf> (дата звернення: 09.08.2023).
11. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 25.03.2002 w sprawie warunków ustalania oraz sposobu dokonywania zwrotu kosztów używania do celów służbowych samochodów osobowych, motocykli i motorowerów niebędących własnością pracodawcy. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2002. Poz 271. S. 1.
12. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 22.12.2022 zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków ustalania oraz sposobu dokonywania zwrotu kosztów używania do celów służbowych samochodów osobowych, motocykli i motorowerów niebędących własnością pracodawcy. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 2023. Poz 5. S. 1.